

**ABDURAUF FITRAT DRAMATURGIYASI: G'OYAVIY-BADIIY
TAMOYILLAR VA ADABIY MEROSDAGI O'RNI**

Farg'ona viloyati Oltiariq tumani
2-son politexnikumi Ona tili fani
o'qituvchisi **Xolbekova Nargiza**

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek adabiyoti taraqqiyotida alohida o'rin tutgan jadid adibi Abdurauf Fitratning dramaturgik faoliyati tahlil qilinadi. Asosan, uning "Abulfayzxon", "Chin sevish", "Hind ixtilolchilari", "Temur sag'anasi", "Shaytonning Tangriga isyoni" kabi asarlarining g'oyaviy-badiiy mazmuni, ularning tarixiy, siyosiy va falsafiy qatlamlari o'rganiladi. Fitrat dramaturgiyasida milliy uyg'onish, ozodlik, ilm-ma'rifat, din va jamiyat munosabatlari muammolari qanday aks etgani ko'rsatiladi. Uning sahna asarlari o'zbek dramaturgiyasining shakllanishida tutgan o'rni ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Abdurauf Fitrat, jadid adabiyoti, o'zbek dramaturgiyasi, Abulfayzxon, tarixiy drama, diniy-falsafiy motivlar, milliy uyg'onish, sahna san'ati, jadidchilik.

**ДРАМАТУРГИЯ АБДУРАУФА ФИТРАТА: ИДЕЙНО-
ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ПРИНЦИПЫ И ЕЕ МЕСТО В ЛИТЕРАТУРНОМ
НАСЛЕДИИ**

Аннотация: В статье анализируется драматургическое творчество Абдурауфа Фитрата, писателя-джадида, сыгравшего особую роль в развитии узбекской литературы. В основном исследуется идейно-художественное содержание его произведений, таких как «Абулфайзхан», «Истинная любовь», «Хинд Ихтилолчилари», «Сага о Темуре», «Восстание Шайтана перед Богом», их исторические, политические и философские пласты. Показано, как драматургия Фитрата отражает проблемы национального пробуждения,

свободы, науки и просвещения, религии и общества. Раскрывается роль его сценических произведений в формировании узбекской драматургии.

Ключевые слова: Абдурауф Фитрат, джадидская литература, узбекская драматургия, Абулфайзхан, историческая драма, религиозно-философские мотивы, национальное возрождение, исполнительское искусство, джадидизм.

Kirish. XX asr boshlarida O'rta Osiyoda kuchli jadidchilik harakati vujudga keldi. Bu harakat vakillari orasida Abdurauf Fitrat o'zining ko'p qirrali iste'dodi, adabiy, siyosiy va pedagogik faoliyati bilan ajralib turadi. U nafaqat adib, balki mutafakkir, millatparvar, sahna san'atining asoschilaridan biri sifatida ham tarixda iz qoldirdi. Fitratning dramalari o'zbek dramaturgiyasining shakllanishi va rivojlanishida muhim bosqich bo'lib, u asarlari orqali milliy uyg'onish g'oyalarini targ'ib qilgan.

Fitrat va jadid dramaturgiyasining bosqichi. Abdurauf Fitrat jadid adabiyotining eng yorqin namoyandalaridan biridir. U xalqni ilm-ma'rifatga chorlash, milliy o'zlikni anglash, ijtimoiy adolat va ozodlik g'oyalarini ilgari surdi. Uning dramaturgiyasi ham ana shu g'oyalarga xizmat qildi. Fitrat drama janrida ijod qilish orqali o'z fikrlarini sahna orqali xalq ongiga yetkazishga intildi.

“Abulfayzxon” – tarixiy fojia va siyosiy izlanish. 1924-yilda yozilgan “Abulfayzxon” Fitrat dramaturgiyasining cho'qqisidir. Asarda Buxoro xonligi inqirozga yuz tutgan davrda hokimiyat tepasiga kelgan Abulfayzxon shaxsiyati orqali mutlaq hokimiyatning fojiaiy oqibatlarini ko'rsatiladi. Fitrat bu asarda hokimiyatga intiluvchilarning insoniylikni yo'qotishi, ikkiyuzlama siyosatchilar, adolatsizlik va zolimlikni fosh etadi.

Ulfat, Mulla Olim kabi obrazlar orqali xalq orasida yuzaga kelgan siyosiy tanglik, dinni niqob qilgan mansabparastlar fosh etiladi. Bu drama o'zbek sahnasida birinchi bo'lib fojia janrida yozilgan asar sifatida tarixga kirgan.

“Chin sevish” – jamiyatdagi islohot g'oyalari. “Chin sevish” dramasi Fitratning ma'rifiy-falsafiy asarlaridan biri bo'lib, unda g'arb ilmi, ilmiy tafakkur, zamonaviylik va erkin fikrlash g'oyalari ilgari suriladi. Asarda yoshlik, muhabbat,

orzular bilan jamiyat bosimi, urf-odatlar o'rtasidagi to'qnashuv aks ettiriladi. Fitrat bu asarda jamiyatni isloh qilishda yangi tafakkur, yangi qarash zarurligini ko'rsatadi.

“Hind ixtilolchilari”, “Temur sag'anasi” – mustaqillik va tarixiy xotira.

Fitrat o'z dramatik asarlarida faqat hozirgi zamonni emas, balki tarixni ham jonlantiradi. “Hind ixtilolchilari”da u mustamlakachilikka qarshi kurashayotgan hind millatchilarining taqdirini tasvirlar ekan, aslida mahalliy xalqni ham uyg'otishni ko'zlaydi.

“Temur sag'anasi” asarida Fitrat tarixiy xotira, milliy g'urur, buyuk shaxsiyatlar merosi haqida so'z yuritadi. Bu asarlar orqali muallif millatni uyg'otish, o'zligini anglash va tarixdan saboq olish g'oyalarini ilgari suradi.

Diniy-falsafiy dramalar: “Shaytonning Tangriga isyoni”. Bu asarda Fitrat diniy-falsafiy masalalarni sahna orqali muhokama qiladi. Shaytonning obrazida insondagi takabburlik, xudbinlik, Allohga qarshi kibr ko'tarish kabi tushunchalar talqin qilinadi. Bu asar sof diniy pyesa bo'lmasa-da, unda chuqur falsafa yotadi. Fitrat diniy mavzuni jamiyatdagi axloqiy tanazzul bilan bog'laydi.

Fitrat dramaturgiyasining badiiy xususiyatlari

1. Fitrat dramalari o'ziga xos badiiy jihatlar bilan ajralib turadi;
2. Dialoglar sodda, ammo chuqur ma'noli;
3. Konfliktlar ijtimoiy, siyosiy va falsafiy tusda;
4. Obrazlar aniq, maqsadli, xalq orasidan olingan;
5. Tarixiy asoslar real faktlarga tayanadi;
6. Har bir sahna g'oya va tarbiyaviy maqsadga xizmat qiladi.

Fitratning dramaturgik uslubi Shekspir, G'arb klassikasi va Sharq adabiyoti bilan uyg'unlashgan holda shakllangan.

Xulosa. Abdurauf Fitratning dramaturgiyasi o'zbek adabiyotida yangi davrni boshlab berdi. U milliy uyg'onish, ozodlik, adolat va ma'rifat g'oyalarini sahna orqali targ'ib qildi. Uning asarlari bugun ham dolzarb: ijtimoiy adolat, din va jamiyat munosabati, milliy o'zlik kabi masalalarni ko'tarishda ahamiyatli manba bo'lib

qolmoqda. Fitrat o'zbek sahna san'atining asoschilaridan biri sifatida e'tirof etilishi shubhasiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Fitrat, A. "Abulfayzxon" – Toshkent: Fan nashriyoti, 1924.
2. Qodirov, M. "O'zbek jadid adabiyoti" – Toshkent: O'zbekiston, 2002.
3. G'afurov, H. "Fitrat dramaturgiyasi" – Adabiyot va san'at jurnali, 1999.
4. Karimov, A. "Fitratning sahna asarlari" – Ziyouz.com maqolalar to'plami.
5. Daryo.uz maqolasi: "Millatga najot yo'lini ko'rsatgan jadid: Abdurauf Fitrat hayotiga chizgilar"
6. Uzinterbiz.com: "Abulfayzxon fojiasi haqida"